

Теорія і методика професійної освіти

УДК 37.048.45:37.011.3:373.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16619057>

Професійні проби як засіб вибору майбутньої професії учнями старшої школи

Саюк Валентина Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова,
вул. Пирогова 9, м. Київ, 01601,
e-mail: saiuk@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0003-3698-5959>

Прийнято: 18.06.2025 | Опубліковано: 29.06.2025

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду професійних проб як важливого засобу вибору майбутньої професії учнями старшої школи. Актуальність обраної теми визначається потребою у розв'язанні проблеми професійного самовизначення учнів, зумовленою швидкими соціально-економічними змінами в Україні та динамічним розвитком нових професій на ринку праці. З'ясовано, що розв'язати зазначену проблему можна шляхом упровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти практико-орієнтованих курсів із профорієнтації, зокрема, професійних проб. **Метою** дослідження є розкриття можливостей професійних проб у професійному самовизначенню старшокласників та обґрунтування педагогічних умов для їх ефективного упровадження. **Методи.** Для досягнення поставленої мети було проведено аналіз наукових розвідок з окресленої проблеми та емпіричне дослідження стану*

використання професійних проб у старшій школі. **Результати.** Професійні проби розглядаються як моделювання конкретної професії в умовах, наближених до реальних із метою професійного самовизначення старшокласників шляхом професійного випробовування, формування відповідних компетентностей та здобуття практичного досвіду. Це дозволяє учням отримати не тільки теоретичні знання, але й набути необхідних умінь, навичок і практичного досвіду у конкретній професії. Встановлено, що характерними особливостями професійних проб є моделювання реальної професійної діяльності, практичне спрямування, освітній потенціал, розвиток самопізнання школярів і *soft skills* (м'яких навичок) та завершеність. У структурі професійних проб виокремлюють технологічний, ситуативний і функціональний компоненти. Обґрунтовано та схарактеризовано педагогічні умови, які забезпечують ефективно проведення професійних проб та професійне самовизначення старшокласників. До них відносять: концептуальні засади професійних проб, вибір різних видів професій, технічно і матеріально обладнані кабінети (лабораторії, майстерні), реально змодельоване середовище професійної діяльності, фахово підготовлені педагоги, розроблене навчально-методичне забезпечення, інноваційні форми та методи проведення проб, взаємодія та комунікація. **Висновки.** Професійні проби, моделюючи різні види професійної діяльності, сприяють самопізнанню, розвитку інтересів і здібностей, формуванню самооцінки та готовності до усвідомленого вибору професії. Їхня ефективність залежить від упровадження відповідних педагогічних умов.

Ключові слова: професійні проби, учні старшої школи, педагогічні умови, професійне самовизначення.

Professional tests as a means of choosing a future profession by high school students

Saiuk Valentyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Pedagogy, Dragomanov Ukrainian State University,

Pyrohova St. 9, Kyiv, 01601,

e-mail: saiuk@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0003-3698-5959>

Abstract. *The article is dedicated to the consideration of professional trials as an important means of choosing a future profession by high school students. The relevance of the chosen topic is determined by the need to solve the problem of students' professional self-determination, a need caused by rapid socio-economic changes in Ukraine and the dynamic development of new professions in the labour market. It was found that the specified problem can be solved by introducing practically-oriented courses on career guidance, in particular, professional trials, into the educational process of general secondary education institutions. The purpose of the study is to reveal the possibilities of professional trials in the professional self-determination of high school students and to substantiate the pedagogical conditions for their effective implementation. **Methods.** To achieve the set goal, an analysis of scientific research on the outlined problem and an empirical study of the state of use of professional trials in high school were conducted. **Results.** Professional trials are considered as modelling of a specific profession in conditions close to real ones for the purpose of professional self-determination of high school students through professional trials, formation of relevant competencies and gaining practical experience. This allows students to obtain not only theoretical knowledge, but also to acquire the necessary skills, abilities and practical experience in a specific profession.*

*It has been established that the characteristic features of professional trials are modelling of real professional activity, practical orientation, educational potential, development of self-knowledge of schoolchildren and soft skills and completeness. In the structure of professional trials, technological, situational and functional components are distinguished. Pedagogical conditions that ensure the effective conduct of professional trials and professional self-determination of high school students are substantiated and characterized. These include: conceptual principles of professional trials, choice of different types of professions, technically and materially equipped offices (laboratories, workshops), realistically simulated environment of professional activity, professionally trained teachers, developed educational and methodological support, innovative forms and methods of conducting trials, interaction and communication. **Conclusions.** Professional trials, modelling different types of professional activity, contribute to self-knowledge, development of interests and abilities, formation of self-esteem and readiness for a conscious choice of profession. Their effectiveness depends on the implementation of appropriate pedagogical conditions.*

Keywords: *professional trials, high school students, pedagogical conditions, professional self-determination.*

Постановка проблеми. Швидкі соціально-економічні трансформації в Україні, динамічні процеси на ринку праці, конкурентне професійне середовище, поява нових професій актуалізували проблему професійного самовизначення школярів. Однак, як показує сучасна практика професійної орієнтації старшокласників, традиційні підходи та методи, які використовуються у закладах освіти, обмежуються інформуванням про види професій і психологічною діагностикою схильностей здобувачів освіти, що є не достатніми для обґрунтованого вибору майбутньої професії. Спостерігається також відсутність системного підходу до професійної орієнтації здобувачів освіти

через взаємозв'язки школи із родиною, підприємствами та іншими інституціями, що також значно ускладнюють і формалізують цей процес. Сучасна професійна орієнтація старшокласників повинна відповідати запитам роботодавців і ринку праці. Відтак, виникає потреба у запровадженні практико-орієнтованих курсів із професійної орієнтації у заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО), які сприятимуть учням не тільки одержувати інформацію про різні види фахової діяльності, але й набути необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок та отримати конкретний досвід у сфері майбутньої професії. Саме тому пропонується упроваджувати у ЗЗСО професійні проби, як дієвий засіб вибору майбутньої професії старшокласниками через практичну діяльність та орієнтувати їх на потреби сучасного ринку праці, створюючи необхідні умови для професійного самовизначення. Вони дають можливість школярам не тільки здійснити вибір професії, але й управляти власною траєкторією кар'єрного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянемо результати сучасних досліджень у контексті заявленої наукової проблеми. Наукові розвідки передумов і тенденцій становлення та розвитку професійної орієнтації в Україні в історичному контексті здійснено науковцями М. Міщенко і К. Шаповалюк [1] та Н. Пономарьовою [2]. Психолого-педагогічні особливості проведення професійної орієнтації учнів розкрито у роботі О. Флярковської [3]. Вона звертає увагу на особистісні якості здобувача освіти при виборі професії, підкреслює важливе значення професійної консультації та профорієнтаційної діагностики у цьому процесі. Про важливість інформаційно-ресурсної підтримки проведення профорієнтаційної роботи з учнями в умовах проектування освітнього середовища ЗЗСО наголошують О. Матвійчук і Н. Петрошук [4]. Проблема професійного самовизначення учнів стала предметом дослідження В. Бербец і Т. Василевської [5]. Вони зосередили увагу на технології модульного навчання, яка сприяє поетапному професійному самовизначенню школярів в умовах

профільної школи. І. Чорна у своєму дослідженні зосередила увагу на розкритті проблем психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників [6], а у публікації А. Шевенко [7] обґрунтовано модель професійного самовизначення старшокласників, яка включає принципи, умови, зміст та етапи його формування. Напрями професійної орієнтації у сучасних умовах розглянуті О. Посацьким і О. Ригель [8]. Про особливості та виклики проведення професійної орієнтації у школах в умовах воєнного стану зазначають З. Охріменко [9] і О. Пильтяй [10]. Зарубіжний досвід проведення професійної орієнтації розкрито у роботах Л. Веремюк, Г. Авчиннікової, Ю. Могильної. Зокрема, Л. Веремюк і Г. Авчиннікова [11] звертають увагу на впровадженні американського досвіду профільної диференціації навчання у практику вітчизняної школи, наголошуючи на індивідуалізації навчання, вдосконаленні системи діагностування учнів для раціонального вибору профілю навчання і майбутньої професії. Водночас вони підкреслюють, що впровадження зарубіжного досвіду повинно орієнтуватися на особливості вітчизняної системи освіти. Ю. Могильна зосередила свою увагу на дослідженні організації проведення професійної орієнтації у школах країн Європейського Союзу, наголосивши на її системності та цілеспрямованості [12]. Особливості професійної орієнтації через професійні проби художнього спрямування у середовищі інклюзивної освіти розглянуто Н. Денькович [13]. Водночас Т. Якимович [14] окреслила шляхи використання професійних проб у процесі практичної підготовки майбутніх педагогів профільного і професійного навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема професійного самовизначення старшокласників, як показав аналіз наукових досліджень, є актуальною та багатогранною. Проте, використання професійних проб як важливого засобу вибору майбутньої професії старшокласниками у сучасних умовах ще не достатньо досліджена. Зокрема, це стосується

характерних особливостей професійних проб у професійному самовизначенні старшокласників і педагогічних умов, які б дозволили більш ефективно їх використовувати у сучасних закладах загальної середньої освіти. Цим і зумовлений вибір нашого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження полягає у розкритті можливостей професійних проб як практикоорієнтованих заходів у професійному самовизначенні старшокласників та визначенні педагогічних умов для більш ефективного їх упровадження у ЗЗСО. Досягнення мети потребувало розв'язання таких завдань: здійснити аналіз теоретичних підходів до визначення професійних проб і визначити їх характерні особливості; дослідити стан впровадження професійних проб у ЗЗСО; обґрунтувати й охарактеризувати педагогічні умови для більш ефективного проведення професійних проб і професійного самовизначення старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вибір старшокласниками майбутньої професії є складним процесом, на який впливає ряд чинників:

- особистісні, які обумовлені інтересами, мотивами, здібностями, психофізіологічними особливостями учнів тощо;
- соціально-економічні, які дають уявлення про умови майбутньої професійної діяльності, престижність професії, кар'єрне зростання, заробітну плату тощо;
- індивідуально-психологічні особливості здобувача освіти, які впливають на його прийняття рішення, впливу оточення на вибір професії, здатність опанувати професію тощо.

У зв'язку з цим, виникає потреба у практикоорієнтованій профорієнтації старшокласників, спрямованій не тільки на інформування про види професій, але й одержання практичного досвіду у тому чи іншому виді професійній діяльності. Допомогти здобувачам освіти у професійному самовизначенні можуть професійні проби, як дієвий засіб ознайомлення з професією через практичну

професійну діяльність. Для ефективного використання професійних проб у професійній орієнтації старшокласників необхідно розуміти їх суть та особливості використання.

Ідея професійних проб належить японському вченому С. Фукуямі, який вважав, їх важливим етапом у професійній орієнтації школярів. Саме вони, на його думку, дають можливість учням не тільки детально ознайомитися з майбутньою професією, але й на практиці здобути певні знання й уміння в обраній професійній діяльності. М. Кузів розглядає їх як своєрідне професійне випробовування, що моделює елементи певного виду фахової діяльності, які сприяють школярам у виборі професії [15, с. 145]. Він зазначає, що професійні проби дають можливість старшокласникам отримати чітку інформацію про види професійної діяльності та відтворити її елементи у межах проб [15, с. 146]. На думку Н. Денькович, професійні проби є моделюванням конкретної професійної діяльності, у процесі якого школярі визначаються у готовності здобувати ту чи іншу професію [13, с. 138]. Дослідниця Т. Якимович вважає, що професійні проби є певним елементом професійної діяльності, який дозволяє здобувачу освіти визначити відповідність індивідуальних особливостей до виконання завдань конкретної професії [14, с. 180].

Отже, професійна проба – це навчальний курс, який передбачає моделювання конкретної професії в умовах наближених до реальних із метою професійного самовизначення старшокласників шляхом професійного випробовування, формування відповідних компетентностей та здобуття практичного досвіду.

Характерними *особливостями професійних проб* є:

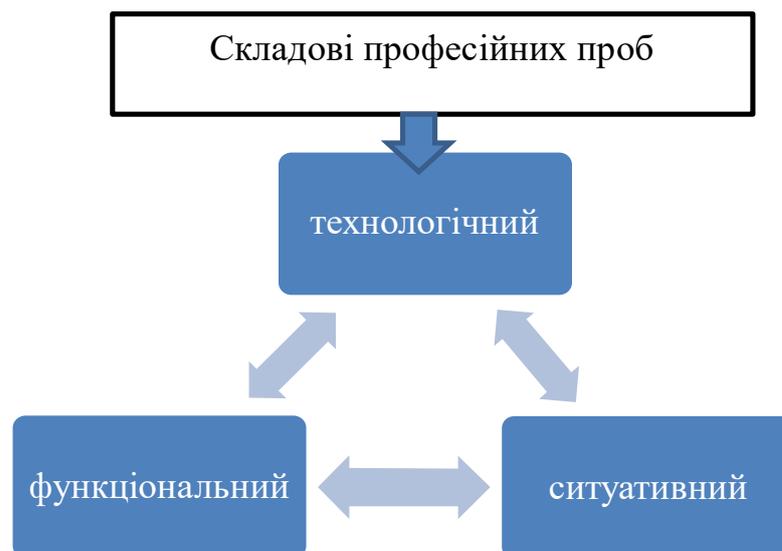
- моделювання реальної професійної діяльності (відтворення професійних завдань, умов праці, використання відповідних інструментів і технологічних процесів);

- практичне спрямування (головна увага приділяється саме набуттю практичного досвіду професійної діяльності);
- освітній потенціал (проби дозволяють виявити та розвинути схильності та уміння учнів, сформувані нові знання);
- розвиток самопізнання (школярі випробовують себе у конкретній професійній діяльності, виявляють свої сильні й слабкі сторони та формують самооцінку щодо вибору майбутньої професії);
- розвиток soft skills (м'яких навичок), таких як критичне мислення, командна робота, розв'язання проблем, комунікація, адаптація до змінюваних умов, відповідальність;
- завершеність (професійна проба передбачає створення конкретного продукту, що є підставою для оцінки результату діяльності).

У структурі професійних проб виокремлюють три взаємопов'язані компоненти: технологічний, ситуативний і функціональний [14, с. 180-181], які відображають цикл професійної діяльності (рис. 1).

Рисунок 1

Структура професійних проб

Джерело: власна розробка автора

Технологічний компонент окреслює предметну область професії та складається з певних операцій і прийомів роботи. У пробах зазначений компонент реалізується через виконання завдань і вправ, які виконує учень для набуття умінь і навичок роботи з різними знаряддями та інструментами праці, які використовуються у конкретній професії.

Ситуативний компонент відтворює змістову сторону професійної діяльності. Він зорієнтований на застосуванні предметно-логічних дій школярів на основі застосування знань, умінь, аналізу ситуацій та прийнятті рішення для виконання завдання професійної проби.

Функціональний компонент відображає функціональну сторону професійної діяльності. На школярів покладається виконання функціональних обов'язків, які притаманні конкретній професії. Завдяки цьому у них формуються мотиви, потреби та установки щодо вибору майбутньої професії.

Отже, з огляду на зазначене, можемо стверджувати, що професійні проби відрізняються від інших форм профорієнтаційної роботи. Зокрема, на противагу професійній інформації (знання про види професій), професійній діагностиці (виявлення інтересів і схильностей до професії) та професійній консультації (надання порад щодо вибору професії) професійні проби спрямовані на пізнання професії через активну діяльність учня, випробовування своїх можливостей у тій чи іншій професії. Водночас проби мають освітній, діагностичний і прогностичний вплив на професійне самовизначення учнів.

Розглянемо як у сучасних умовах здійснюється реалізація професійних проб серед старшокласників ЗЗСО м. Києва, Київської та Житомирської областей. Дослідження стану впровадження професійних проб проводилося шляхом анкетування, інтерв'ю та бесід із старшокласниками (106 осіб), вчителями (37 осіб) і батьками школярів (65 осіб). За результатами опитування (анкетування) 54 % учнів усвідомлено обирали професійні проби у школі, а решта (46 %) обирали «просто так», «був невеликий вибір», «слідом за друзями».

У бесідах із старшокласниками з'ясовано, що вибір професійних проб зумовлений тим, що вони хотіли випробувати себе у конкретній професійній діяльності; мали певні здібності; орієнтувалися на майбутню професію; обирали те, що їм було запропоновано, оскільки вибір був не великим, а обрати щось було потрібно.

На запитання «Чи допомагають вам одержані знання, уміння та практичний досвід професійних проб у самовизначенні з майбутньою професією?» лише 47 % старшокласників дали ствердну відповідь, «не зовсім допомагають» вказали 42 % учнів і «не допомагають» зазначили 11 % опитуваних (рис. 2).

Рисунок 2

Вплив профільного навчання на професійне самовизначення старшокласників

Джерело: власна розробка автора

Це зумовлено тим, що старшокласники одержують певні знання про професії і навички на заняттях із професійних проб, але для професійного

самовизначення їх не достатньо. Професійні проби, як зазначають школярі, проводяться як звичайні уроки, кабінети для проведення проб не мають достатнього матеріально-технічного обладнання, не завжди є можливість здійснити екскурсію до підприємств і організацій, щоб детальніше ознайомитися з особливостями майбутньої професії тощо. Тому додаткову інформацію для професійного самовизначення вони одержують через інтернет, соціальні мережі, бесіди із батьками та товаришами.

Про особливість організації профільного навчання і професійних проб ми поспілкувалися і з педагогами. У процесі бесід та інтерв'ю було з'ясовано, що профорієнтаційну роботу з учнями у ЗЗСО проводять учителі-предметники, класні керівники, педагоги-організатори, керівники гуртків згідно навчального навантаження. Для проведення професійних проб ЗЗСО, як зазначають педагоги, не створено відповідної матеріально-технічної бази та навчально-методичного забезпечення, більшість учителів фахового не підготовлені, відсутні методики викладання професійних проб, у процесі проведення навчальних занять використовують переважно традиційні методи навчання (розповідь, бесіди, ілюстрації, демонстрації, вправи, «мозкові штурми»), погано налагоджена співпраця з роботодавцями територіальних громад.

Опитування батьків щодо профільного навчання та професійних проб показало, позитивне ставлення до їхнього впровадження. Однак, вони зазначили, що для цього необхідно створювати відповідні умови навчання, використовувати різні практикоорієнтовані форми та методи навчання, співпрацювати з роботодавцями для урізноманітнення видів професійних проб.

Отже, дослідження стану вивчення професійних проб у ЗЗСО показало, що вони мають важливе значення для учнів старшої школи у професійному самовизначенні. Однак, є певні проблеми для їх ефективного використання, які пов'язані з матеріально-технічним забезпеченням, фаховою підготовкою учителів, урізноманітненням форм і методів їх проведення.

Професійні проби повинні надавати старшокласникам знання та практичний досвід, окреслювати специфіку, вимоги, переваги та труднощі, які можуть зустрічатися у майбутній професії. Для ефективного проведення професійних проб необхідно створити відповідні педагогічні умови, які ми розглядаємо як обставини, що забезпечують проведення проб і сприяють професійному самовизначенню школярів. На нашу думку, такими *педагогічними умовами* є: концептуальні засади професійних проб, вибір різних видів професій, технічно і матеріально обладнані кабінети (лабораторії, майстерні), реально змодельоване середовище професійної діяльності, фахово підготовлені педагоги, розроблене навчально-методичне забезпечення, інноваційні форми та методи проведення проб, взаємодія та комунікація. Розглянемо їх детальніше.

Концепція впровадження професійних проб полягає у здобутті старшокласниками практичного досвіду роботи, можливість випробувати себе у різних видах професійної діяльності та оцінити, наскільки вони відповідають їхнім інтересам, здібностям і нахилам. Проби повинні сприяти професійному самовизначенню учнів завдяки практичному досвіду (під час проб старшокласники виконують реальні практичні завдання, що властиві відповідній професії); формуванню власної самооцінки у професійній діяльності (учні самостійно можуть оцінити свої сильні і слабкі сторони та зрозуміти, які професії їм підходять); індивідуальних особливостей і потреб ринку праці. Особливістю професійних проб, на відміну від інших форм навчання школярів, є те, що вони повинні моделювати реальні елементи професійної діяльності, а сам процес мати завершений результат, який можна оцінити. За такої умови професійні проби є важливим інструментом у проведенні профорієнтації. Вони дозволять трансформувати процес вибору професії через дію, тобто з теоретичного обмірковування до самопізнання через дію. Професійні проби повинні бути важливою ланкою між навчанням і реальною працею, оскільки дають можливість старшокласникам застосувати набуті компетентності у

змодельованих або реальних професійних ситуаціях. Завдяки цьому відбувається подолання розриву між теорією та практикою, коли теоретичні знання трансформуються у досвід професійної діяльності.

Для проведення проб необхідно обирати *професії з різних галузей виробництва*. Професійні проби у старшій школі варто розглядати з трьох точок зору: підготовки школярів до вибору профілю професії, практикоорієнтованих занять із професійної діяльності та випробовування учнів у конкретних професіях. У старшій школі учні повинні спробувати себе у різних профілях професій: людина-природа, людина-техніка, людина-людина, людина-знакові системи, людина-художній образ. Безпосереднє ознайомлення школярів із різними видами професій, їх особливостями, колом функціональних обов'язків працівників дозволять сформувати у них готовність до умотивованого вибору професії. Якщо розглядати професійні проби як практикоорієнтовані заняття, то створене середовище професійної діяльності конкретної професії дає можливість учням набути відповідних практичних умінь і навичок з конкретної професії, перевірити особисті індивідуально-психологічні якості та здібності для усвідомленого вибору професії. Завдяки професійним пробам у старшій школі учні мають можливість випробувати себе у декількох конкретних професіях (2-3-х), врахувати свої слабкі й сильні сторони для майбутньої професійної діяльності та зробити обґрунтований вибір професії. З огляду на це, можна вважати, що професійні проби спрямовані на розвиток компетентностей школярів, необхідних для особистісної самореалізації, що цілком відповідає цілям Нової української школи

Обладнані кабінети (лабораторії, майстерні) для проведення проб мають виключне значення для «занурення» старшокласників у професію. Вони повинні бути обладнані та зоновані так, щоб не тільки максимально відповідати середовищу професійної діяльності фахівця, але й для проведення теоретичних занять, групової та індивідуальної робіт. Для цього доцільно використати

пересувні меблі або модульні робочі місця, які були б зручними та відповідали санітарним вимогам. Обладнання та інструменти у кабінетах повинні бути сучасними, безпечними та такими, які є на підприємствах чи організаціях, наприклад, це можуть бути обладнані теплиці, майстерня із виробничими верстатами (3 чи 4 D-принтерами, лазерними різачками тощо), комп'ютери та програмне забезпечення (офісні програми, CAD/CAM), інтернет-зв'язок, віртуальна та доповнена реальність (VR/AR) тощо. Достатнє, сучасне і якісне обладнання кабінетів для професійних проб є важливим чинником для професійної орієнтації старшокласників у самовизначенні майбутньої професії. Важливо також забезпечити доступність учнів з особливими освітніми потребами до кабінетів для проведення професійних проб.

Реально змодельоване середовище професійної діяльності ми розглядаємо як максимально наближене середовище до конкретних умов праці з визначеної професії. Завдяки цьому старшокласники мають можливість спробувати себе у вибраній професії, перевірити свої здібності та сформувані уявлення про її особливості. До змодельованого середовища професійної діяльності ми відносимо: обладнане робоче місце (необхідні інструменти, обладнання, матеріали, комп'ютери, програмне забезпечення тощо) для безпосередньої професійної діяльності за конкретним напрямом; типові виробничі завдання для професії (кейси, практичні завдання, проекти тощо), які описують професійну діяльність; необхідні нормативні та інструктивні документи, які регулюють професійну діяльність. Правильно змодельоване освітнє середовище професійних проб допоможе старшокласникам знизити ризики вибору професії, зокрема, переконатися на практиці чи дійсно ця професія у майбутньому стане покликанням, не витратити зайві фінанси на додаткову підготовку для вступу у відповідний заклад вищої освіти (університет, коледж); прийняти усвідомлене рішення щодо інтересів, здібностей і очікувань від обраної професії; розвинути

первинні професійні навички; сформувані об'єктивне уявлення про майбутню професію.

Якісна фахова підготовка педагогів до проведення професійних проб має провідне значення. До проведення професійних проб необхідно відбирати педагогічних працівників, які здатні розуміти та підтримувати школярів у їхньому професійному самовизначенні, бути зацікавленими у проведенні профорієнтаційної роботи та готовими упроваджувати інноваційні підходи до навчальних занять. Теоретична підготовка педагогів повинна включати знання з: організації та проведення проб; індивідуальних і вікових особливостей школярів, здібностей і мотивації щодо вибору майбутньої професії; сучасних тенденцій розвитку ринку праці та перспективні напрями працевлаштування населення; безпеки праці. Практична підготовка педагогічних працівників передбачає наявність умінь та навичок щодо: розроблення програм професійних проб різного профілю; планування, організації та проведення проб за різними формами (проектна діяльність, майстер-класи, екскурсія тощо) та методами; володіння сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та віртуальними лабораторіями; надання консультацій школярам із вибору професії, з огляду на їхні інтереси, здібності та результати професійних проб; міжособистісної комунікації з учнями, їхніми батьками, роботодавцями; оцінки й аналізу ефективності проведення професійних проб і зворотного зв'язку з учнями. Для здобуття теоретичних знань, практичних умінь і навичок педагоги повинні проходити відповідні курси підвищення кваліфікації, тренінги, майстер-класи, стажування на підприємствах і організація для кращого розуміння специфіки професії за якою проводяться у закладі освіти професійні проби; здійснювати обмін досвідом шляхом участі у конференціях, круглих столах, семінарах; систематично займатися самоосвітою.

Розроблене навчально-методичне забезпечення є важливою умовою проведення професійних проб. Воно включає підручники, довідники, інструкції,

відеоматеріали з конкретної професії, які вміщують опис змісту професійної діяльності, технології та інструкції. Доцільно також мати доступ до актуальних галузевих журналів та онлайн-платформ із метою одержання більш детальної інформації про професії. Важливе значення для проведення навчальних занять із професійних проб мають розроблені завдання для практичних занять з учнями, шаблони для виконання проєктів, кейси, розробки дидактичних ігор, які імітують реальні професійні ситуації та надають можливість старшокласникам застосовувати теоретичні знання на практиці.

*Інноваційні форми та методи проведення проб сприятимуть випробовуванню старшокласників у різних видах професійної діяльності. З погляду дидактики, форми навчання описують зовнішній аспект організації професійних проб із врахуванням мети, змісту, методів і засобів навчання. До інноваційних форм професійних проб ми можемо віднести *проєкти, симуляційні ігри, майстер-класи, тренінги, екскурсії на підприємство.**

Проєкти дозволяють створити інтерактивне та максимально наближене до реальності середовище для дослідження старшокласниками світу професій. Виконання учнями завдань проєкту є максимально наближеним до того, що виконують фахівці у конкретній професії. Основними етапами реалізації проєкту, як професійної проби, є такі: ініціація та планування (вибір професії, визначення ролей, розроблення плану проєкту); виконання (реалізація завдань проєкту з конкретної професії, використання професійних інструментів, консультації та зворотний зв'язок з учителями та фахівцями), завершення проєкту та його публічна презентація, саморефлексія та оцінка проєкту. Виконання проєкту дає можливість школярам працювати у команді, розвивати м'які навички (soft skills): комунікацію, критичне мислення, лідерство, керування часом. Прикладами результатів проєктів старшокласників у професійних пробах можуть бути: розроблення вебсайту (ІТ), шкільної газети або відеоблогу (журналістика), макет будинку (інженер, будівельник) тощо.

Симуляційні ігри дозволяють школярам отримати практичний досвід у конкретній професії, розвинути ключові навички та зробити усвідомлений вибір майбутньої професії у цікавій формі та інтерактивний спосіб. Для професійних проб можна використати такі симуляційні ігри як: бізнес-симулятори (керівництво організацією, виробничим підприємством), які дають можливість учням спробувати себе у ролі маркетолога, бухгалтера, менеджера тощо; спеціальні симулятори професій для імітації конкретних професійних завдань (медицина, будівництво, транспорт); симулятори управління проєктами (проєктний менеджер, керівник групою) тощо. Застосування симуляційних ігор у професійних пробах реалізується у декілька етапів: підготовчого (вибір гри, визначення мети та завдань, уведення у гру та професію), власне гри (розподіл ролей та їх виконання школярами, спостереження за грою), завершення гри (аналіз і рефлексія гри, підсумки гри). Позитивним у симуляційних іграх є те, що учні мають можливість експериментувати, приймати рішення, розвивати критичне мислення, відчувати себе у реальному професійному середовищі, «приміряти» на себе різні ролі для дослідження різних професій.

Майстер-класи є важливою формою проведення професійних проб зі старшокласниками. Під час проведення заняття учні мають нагоду отримати практичний досвід у конкретній професії під керівництвом досвідченого професіонала. У процесі майстер-класу старшокласники не тільки слухають, дивляться, але й виконують конкретні дії, пов'язані з професійною діяльністю під керівництвом фахівця. Форма проведення майстер-класу є цікавою для школярів, вони мають можливість поспілкуватися зі справжнім фахівцем, поставити запитання, дізнатися про особливості роботи.

Тренінги відіграють важливу роль у проведенні професійних проб зі старшокласниками, оскільки дозволяють максимально наблизити учнів до реальних умов майбутньої професійної діяльності. Завдяки тренінгам у пробах відбувається активізація самопізнання і самовизначення учнів, що є основою для

вдалого професійного вибору. Тренінги дають можливість старшокласникам «зануритися» у професійне середовище, набути певних професійних умінь і навичок та на практиці відчувати специфіку професії. Школярі у процесі тренінгу відпрацьовують навички активного слухання, роботи у групах, аналізувати професійні ситуації, визначати цілі, шукати та приймати рішення, керувати часом та справлятися з навантаженнями. Через тренінги учні мають можливість зрозуміти, чи дійсно майбутня професія відповідатиме їхнім очікуванням.

Експерсії на підприємство у процесі проведення професійних проб є важливим засобом впливу на професійне самовизначення старшокласників та дозволяють позбутися ілюзій і стереотипів щодо певних видів професій. Експерсії у виробничі цехи, офіси, лабораторії тощо дають можливість школярам побачити реальні умови праці працівників, динаміку робочого процесу, взаємодію між співробітниками та сформувані об'єктивне уявлення про професію. Спостерігаючи за роботою фахівців, учні можуть поставити їм запитання щодо особливостей праці, дізнатися про переваги й недоліки професії та зрозуміти, чи приваблює їх така професійна діяльність. Важливе значення експерсій на підприємство полягає і в тому, що старшокласники починають усвідомлювати зв'язок між шкільними предметами та практичним застосуванням знань. Побачивши на практиці, як математичні розрахунки та фізичні закони застосовуються на виробництві, які хімічні процеси лежать в основі створення нових матеріалів, школярі починають розуміти цінність знань і умінь, яких вони здобувають у ЗЗСО та підвищують мотивацію до навчання. Експерсії до підприємства дозволяють старшокласникам розширити знання щодо існування цілого ряду цікавих і популярних спеціальностей, про існування яких вони могли навіть і не знати та допомогти зорієнтуватися у виборі майбутньої професії.

Взаємодія та комунікація мають важливе значення у проведенні професійних проб. Моделювання взаємодії та комунікації під час професійних проб дають можливість старшокласникам розвинути навички міжособистісного

спілкування, взаємодії у групі, співпраці у колективі. Це може бути командна робота у проєктній діяльності, спілкування з «клієнтами» або «колегами» у процесі виконання професійних проб. Після виконання завдань проби обов'язково має бути зворотний зв'язок між учнем і учителем. Спочатку учень повинен поділитися враженнями від виконаних завдань, зазначивши, що йому вдалося виконати у процесі професійної діяльності, а що ні. Педагог оцінює дії школярів під час виконання завдань проб, звертає увагу на його сильні та слабкі сторони, а також надає рекомендації щодо кращого виконання завдань.

Отже, професійні проби створюють середовище для професійного самопізнання і самовизначення старшокласників. У ЗЗСО професійні проби доцільно використовувати з метою вибору профілю навчання учнів (перед профільна підготовка) і самовизначення у майбутній професії.

Висновки. Професійні проби у ЗЗСО є важливим засобом у професійному самовизначенні старшокласників. Завдяки моделюванню різних видів професійної діяльності проби сприяють самопізнанню, виявленню інтересів і здібностей школярів, формуванню у них самооцінки та готовності до вибору професії. Професійні проби дозволяють учням набути практичного досвіду з певного виду професії, розвинути ключові компетентності, які необхідні для усвідомленого вибору майбутньої професії. Ефективність проведення проб залежатиме від упровадження педагогічних умов.

Подальший розвиток наукових досліджень вибору майбутньої професії старшокласниками ми вбачаємо у моделюванні профільної школи за професійним спрямуванням у контексті шкільної реформи.

Список використаних джерел

1. Міщенко М. С., Шаповалюк К. В. Становлення та розвиток профорієнтаційної роботи в Україні. Психологічний журнал. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. Вип. 7. С. 51-56.

2. Пономарьова Н. Етапи становлення системи професійної орієнтації в Україні в аспектно-історичній ретроспективі. *Новий колегіум*. 2020. №1. С. 73-85. DOI 10.30837/nc.2020.1.73.

3. Флярковська О. В. Психолого-педагогічний аспект профорієнтаційної роботи у закладі освіти. *Психологія і особистість*. 2021. №1 (19). С. 255-269.

4. Матвійчук О., Петрошук Н. Інформаційно-ресурсна підтримка профорієнтаційної роботи із старшокласниками в умовах проектування освітнього середовища. *Науково-педагогічні студії*. 2024. Вип. 8. С. 249-27. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2028-8-249-270>.

5. Бербец В. В., Василевська Т. І. Професійне самовизначення школярів: підходи та освітні технології в умовах профільного навчання. *Наукові записки. Педагогічні науки*. 2024. Вип. 215. С. 105-110. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-105-110>.

6. Чорна І. Психологічні особливості професійного самовизначення школярів. *Вісник Львівського університету. Психологічні науки*. 2022. Вип. 12. С. 157-163. <https://doi.org/10.3097/PS.2022.12.18>.

7. Шевенко А. М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *Psychological Journal*. 2021. Issue 8 (52). Volume 7. P. 72-81. <https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2>.

8. Посадський О., Ригель О. Професійне самовизначення учнів раннього юнацького віку. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2020. Вип. 47. С. 90-99. <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229349>.

9. Охріменко З. В. Роль трудового виховання і профорієнтації в умовах воєнного стану. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. Т. 1 (103). С. 150-160. <https://doi.org/10/33216/2220-6310-2022-103-1-150-160>.

10. Пильтяй О. Сучасні виклики до професійної орієнтації учнівської молоді в реаліях сьогодення. *Актуальні питання гуманітарних наук. Педагогіка*. 2023. Вип. 64. Т. 2. С. 286-291. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-45>.

11. Веремюк Л., Авчиннікова Г. Перспективи впровадження американського досвіду профільної диференціації навчання в українській освітній системі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2023. Вип. 4. С. 120-128. <https://doi.org/10.31499/2307-4906.4.2023.295469>.
12. Могильна Ю. Європейський досвід професійної орієнтації учнівської молоді. *Український педагогічний журнал*. 2021. №4. С. 88-95. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-88-95>.
13. Денкович Н. А. Професійні проби як педагогічна модель активізації майбутніх фахівців художнього профілю в інклюзивному середовищі. *Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 18. Т. 1. С. 137-140. <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-18-1-29>.
14. Якимович Т. Д. Професійні проби як компонент практичної підготовки майбутніх педагогів профільного і професійного навчання. *Трудове навчання і технології: сучасні реалії та перспективи розвитку*: зб. матеріалів XI міжнародної наук-практ. конференції пам'яті академіка Дмитра Олександровича Тхоржевського (27 травня 2022 р., м. Київ). 2022. С. 175-184.
15. Кузів М. З. Форми та методи профорієнтаційної роботи в Україні. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2016. №1. С. 140-146.